

**WYZWANIA, SZANSE
ZAGROŻENIA I RYZYKO
DLA BEZPIECZEŃSTWA
NARODOWEGO RP
O CHARAKTERZE
WEWNĘTRZNYM**

**pod redakcją naukową
Ryszarda Jakubczaka
Bernarda Wiśniewskiego**

Szczytno 2016

Recenzent

prof. dr hab. Ryszard Wróblewski

Zespół autorów

- prof. dr hab. Ryszard Jakubczak* — 5 (bez 5.2–5.3), 1.4.1–1.4.5, wprowadzenie; zakończenie; załącznik; wykazy: skrótów, rysunków, tabel, wykresów, załączników
- prof. dr hab. Bernard Wiśniewski* — 3 (bez 3.2–3.3), 2.3, wprowadzenie, zakończenie
- prof. dr hab. Zenon Stachowiak* — 3.3, 4.3, 5.3, rysunki, tabele, wykresy
- dr hab. Weronika Jakubczak* — 1, 5.1.1.1–5.1.1.5
- dr hab. Tomasz Kośmider* — 3.2
- dr hab. Jarosław Prońko* — 2 (bez 2.3, 2.4, 2.5)
- dr Aleksander Babiński* — 2.3, 2.5
- dr Krzysztof Gąsiorek* — 4.2, 5.2
- dr Bogusław Kogut* — 2.3, 2.5
- dr Jerzy Koziół* — 2.4
- dr Jarosław R. Truchan* — 4 (bez 4.2–4.3), 1.4.1–1.4.5

Redakcja Wydawcy

Anna Bryczkowska
Agnieszka Kamińska
Paweł Oczos

Projekt okładki

Agnieszka Kamińska

© Wszelkie prawa zastrzeżone — Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

ISBN 978-83-7462-536-4

e-ISBN 978-83-7462-537-1

Skład, druk i oprawa:

Dział Wydawnictw i Poligrafii

Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie

12-100 Szczytno, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 111

tel. 89 621 51 02, fax 89 621 54 48

e-mail: wwip@wspol.edu.pl

Objętość: 15,45 ark. wyd.

Naszym wszystkim Wychowankom i Studentom

Ryszard Jakubczak
Bernard Wiśniewski

Spis treści

Wprowadzenie	7
1. Żywoćne kwestie dla współczesnej teorii bezpieczeństwa narodowego	11
1.1. Pojęćie i istota bezpieczeństwa narodowego	11
1.2. Polityka bezpieczeństwa narodowego	19
1.3. Strategia bezpieczeństwa narodowego	23
1.4. Ogólna charakterystyka wybranych czynników wpływających na trwałość państwa	27
1.4.1. Morale i dziedzictwo kulturowe	27
1.4.2. Kultura (jakość) władzy	30
1.4.3. Właściwości potencjału społecznego w Polsce	33
1.4.4. Organizacja państwa i społeczeństwa polskiego	35
1.4.5. Aktywność podmiotów spoza władzy publicznej wpływająca na trwałość państwa	37
1.4.6. Globalizacja	38
1.5. Konkluzje	47
2. Zakres znaczeniowy pojęć: wyzwanie, szansa, zagrożenie i ryzyko	49
2.1. Wyzwanie	50
2.2. Szansa	55
2.3. Zagrożenie	58
2.4. Ryzyko	65
2.5. Konkluzje	74
3. Ogólna dynamika wpływu wewnętrznych procesów społecznych, politycznych i ekonomicznych na bezpieczeństwo RP	77
3.1. Projekcja czynników ze sfery społecznej państwa wpływających na bezpieczeństwo RP	77
3.2. Projekcja czynników politycznych wpływających na bezpieczeństwo RP	87
3.3. Projekcja czynników ekonomicznych wpływających na bezpieczeństwo RP	107
3.4. Konkluzje	122

4. Wyzwania i szanse dla bezpieczeństwa narodowego RP o charakterze wewnętrznym	125
4.1. Charakter i dynamika zjawisk i procesów społecznych wpływających na trwałość państwa	125
4.2. Charakter i dynamika zjawisk i procesów politycznych wpływających na trwałość państwa	135
4.3. Charakter i dynamika zjawisk i procesów ekonomicznych wpływających na trwałość państwa	144
4.3.1. Potencjał reprodukcyjny gospodarki narodowej	145
4.3.2. Przedsiębiorczość gospodarcza	156
4.3.3. Innowacyjność gospodarcza	165
4.3.4. Konkurencyjność gospodarki	174
4.3.5. Restrukturyzacja gospodarki	186
4.3.6. Wielkość i tempo zmian finansów publicznych	192
4.3.7. Inne zjawiska i procesy ekonomiczne	194
4.4. Konkluzje	195
5. Zagrożenia bezpieczeństwa narodowego RP, możliwa ich dynamika oraz ryzyko wystąpienia w wymiarze wewnętrznym	197
5.1. Charakter i dynamika zjawisk i procesów społecznych zagrażających stabilności wewnętrznej państwa	197
5.1.1. Bezpieczeństwo społeczne w Polsce w kontekście globalizacji	197
5.1.1.1. Bezrobocie	198
5.1.1.2. Ubóstwo	199
5.1.1.3. Edukacja	202
5.1.1.4. Korupcja	207
5.1.1.5. Demografia	209
5.1.2. Społeczne skutki procesów współczesnej gospodarki rynkowej	212
5.1.3. Wyzwania bezpieczeństwa narodowego w zakresie społecznym	222
5.2. Charakter i dynamika zjawisk i procesów politycznych zagrażających stabilności wewnętrznej państwa	224
5.3. Charakter i dynamika zjawisk i procesów ekonomicznych zagrażających stabilności wewnętrznej państwa	243
5.3.1. Zjawiska i sytuacje konfliktowe jako generatory zjawisk i procesów ekonomicznych zagrażających stabilności wewnętrznej bezpieczeństwa państwa	244

5.3.1.1. Potencjał reprodukcyjny gospodarki narodowej ...	252
5.3.1.2. Przedsiębiorczość gospodarcza	258
5.3.1.3. Innowacyjność gospodarcza	258
5.3.1.4. Konkurencyjność gospodarki	263
5.3.1.5. Restrukturyzacja gospodarki	266
5.3.1.6. Wielkość i tempo zmian finansów publicznych	270
5.3.1.7. Inne zjawiska i procesy ekonomiczne	270
5.3.2. Ogólne oceny, wnioski i propozycje zmiany charakteru zjawisk i procesów ekonomicznych zagrażających stabilności wewnętrznej państwa	272
5.4. Konkluzje	279
Zakończenie	281
Bibliografia	283
Wykaz skrótów	301
Wykaz tabel, rysunków, wykresów	302
Załącznik 1	
Skutki braku właściwej polityki bezpieczeństwa Polski w okresie XVII–XXI w.	303

Wprowadzenie

Zadaniem każdego państwa demokratycznego reprezentowanego przez władzę jest zagwarantowanie swoim obywatelom poziomu bezpieczeństwa, który jest przez nich do zaakceptowania oraz stopnia rozwoju, który umożliwia im osiągnięcie odpowiedniego poziomu egzystencji. Z kolei najważniejszym celem każdej władzy jest zapewnienie obywatelom takich warunków w państwie, w których zarówno ich bezpieczeństwo, jak i rozwój jest im zagwarantowany. W sytuacjach wyższej konieczności władza przy podejmowaniu prób zmierzających do zwiększenia stopnia bezpieczeństwa w państwie powinna czynić wszystko, aby wprowadzane zmiany w minimalnym tylko stopniu miały wpływ na sposób funkcjonowania podstawowych swobód obywatelskich i w miarę możliwości nie naruszały demokratycznych praw.

Zygmunt Ziemiński i Sławomira Wronkowska określają państwo jako organizację polityczną wyposażoną w suwerenną władzę, przy tym terytorialną i taką, do której przynależność ma charakter sformalizowany¹.

Jak zauważa Tadeusz Jemioło, w wielu „opracowaniach z obszaru nauk społecznych przedstawia się bezpieczeństwo jako zdolność przetrwania, niezależność, tożsamość czy też pewność rozwoju. W analizach dotyczących bezpieczeństwa rozpatruje się występowanie dwóch zjawisk negatywnie wartościowanych, do których zalicza się wyzwania i zagrożenia. Przez „wyzwania” rozumie się pojawienie nowych sytuacji, w których występują niezbywalne potrzeby wymagające sformułowania odpowiedzi i podjęcie stosownych działań przez państwo w celu zapewnienia określonego stanu bezpieczeństwa. Nerozwiązane wyzwania mogą dopiero przekształcić się w zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa. Dlatego też w badaniach dotyczących bezpieczeństwa należy dążyć do wyraźnego rozróżniania wyzwań i zagrożeń, co często nie znajduje odzwierciedlenia w licznych analizach dotyczących zwłaszcza bezpieczeństwa międzynarodowego”².

---

¹ Por. Z. Ziemiński, S. Wronkowska, *Państwo i inne struktury społeczne* [w:] M. Kordela (red.), *Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie*, Warszawa–Poznań 1993, s. 54.

² T. Jemioło, *Współczesne uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego Polski* [w:] K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, Bielsko-Biała 2007, s. 57.

Pod pojęciem „bezpieczeństwo państwa” można rozpatrywać względnie stałe okoliczności istotnie oddziałujące na bezpieczeństwo współczesnego społeczeństwa. Są one konsekwencją natury świata, jego historii i różnorodnych tradycji wokół miejsca zamieszkiwania Polaków, życia sąsiedzkich nam społeczeństw, rozmiaru i charakteru wyzwań i zagrożeń oraz stanu rozwoju cywilizacyjnego naszej państwowości, a także potencjalnych i faktycznych możliwości instytucji bezpieczeństwa międzynarodowego. Jest tak dlatego, ponieważ „zmiennność, nieprzewidywalność i zaskoczenie³ stanowią podstawowe uwarunkowania bezpieczeństwa, wynikające z natury świata, jego przyrody i z kolei życia społecznego, w których ciągły ruch”⁴ powoduje zmiany nieprawdopodobne do przewidzenia.

Wymusza to traktowanie bezpieczeństwa państwa, jako procesu zmian, gdzie „spoczywanie na laurach” może doprowadzić do tragedii. Trwanie jedynie na wydumanych sugestiach (atrakcyjnych hipotezach, przepowiedniach i prorocत्वach) i autorytetach chwilowo będących u władzy (którzy raczej koncentrują się na przypodobaniu naiwnym, niż właściwej polityce bezpieczeństwa państwa) jest nie tylko wielką nieodpowiedzialnością, ale logicznie wielce tragicznym błędem strategicznym⁵. Rodzi to także groźną dla bezpieczeństwa Polski sytuację, gdyż pozbawia wyostrzonej czujności społecznej na potencjalne niebezpieczeństwo (stające się zazwyczaj wkrótce smutną rzeczywistością), i tym samym ponoszenia zasadnego, bo koniecznego, wysiłku organizacyjno-przygotowawczego na rzecz budowy tegoż bezpieczeństwa⁶.

Wymienione powyżej określenia bezpieczeństwa państwa podkreślają rangę tego stanu rzeczy, traktując je jako najwyższe dobro społeczne⁷.

³ „Zmienność sytuacji i niemożność przewidywania... regułą jest zaskoczenie”. Zob. A. Beaufre, *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968, s. 230.

⁴ *Panta rhei* (z języka greckiego — „wszystko płynie”) Heraklita (520–460 p.n.e.).

⁵ „Pamiętajmy, że tak jak nieoczekiwanie odzyskailiśmy wolność i niepodległość, tak nieoczekiwanie możemy stanąć w obliczu nagłego, dziś nieoczekiwanego, niebezpieczeństwa”. Zob. J. Nowak-Jeziorański, „Wprost” z 19 lipca 1998 r., nr 29.

⁶ „Nakazem na dziś pozostaje: nie rozbrajać się duchowo w przekonaniu, że żadne zagrożenie nigdy już nie powstanie. Być przygotowanym do mało dziś prawdopodobnego, ale zawsze możliwego najgorszego scenariusza i zachować gotowość do bronienia się własnymi siłami, jeśli chcemy, by skutecznie bronili nas inni”. Zob. J. Nowak-Jeziorański, „Wprost” z 19 lipca 1998 r., nr 29.

⁷ Por. K. Piątkowski, *Niektóre aspekty zagrożenia bezpieczeństwa RP*, „Myśl Wojskowa” 1993, nr 5, s. 5 oraz tegoż, *Ocena i prognoza zagrożeń polityczno-militarnych RP oraz właściwości przyszłych działań wojennych*, Warszawa 1992, s. 4.

Bezpieczeństwo państwa, związane integralnie z procesem powstawania nowoczesnych państwowości, powinno być postrzegane jako ciągły proces ulegający zmianom zarówno co do zasięgu, jak i jakości. Z punktu widzenia poruszanej problematyki najbardziej adekwatne jest postrzeganie bezpieczeństwa państwa jako stanu uzyskanego w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określanego stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń⁸.

W kontekście dotychczasowych rozważań należy zauważyć, że w związku z tym, iż bezpieczny byt i rozwój państwa może zostać w każdej chwili ograniczony bądź naruszony, badania dotyczące uwarunkowań jego bezpieczeństwa są nieodzownym elementem zabiegów państwa jako organizacji. Jednym z takich czynników są uwarunkowania wewnętrzne bezpieczeństwa narodowego. W efekcie badań tych uwarunkowań diagnozuje się i prognozuje wyzwania, szanse, zagrożenia i ryzyko dla bezpieczeństwa narodowego. Taki właśnie cel prac przyjęli autorzy niniejszego opracowania.

W rezultacie podjętych działań powstała praca, na którą złożyły się wprowadzenie, pięć rozdziałów merytorycznych oraz zakończenie. W poszczególnych częściach pracy przedstawiono kwestie: teoretycznych aspektów bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, zakres przedmiotowo-podmiotowy pojęć istotnych dla przedmiotu rozważań, dynamiki wpływu wybranych procesów wewnętrznych na bezpieczeństwo RP, wyzwań i szans dla bezpieczeństwa narodowego Polski o charakterze wewnętrznym, a także możliwej dynamiki zagrożeń dla bezpieczeństwa RP oraz ryzyka wystąpienia w wymiarze wewnętrznym. W zakresie dotyczącym teoretycznych aspektów bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, zaprezentowanych w pierwszej części pracy, przedstawiono pojęcie i istotę bezpieczeństwa narodowego, politykę i strategię bezpieczeństwa narodowego oraz ogólną charakterystykę wybranych czynników wpływających na trwałość państwa, tj.: morale i dziedzictwo kulturowe, kultura (jakość) władzy, właściwości potencjału społecznego w Polsce, organizacja państwa i społeczeństwa polskiego, aktywność podmiotów spoza władzy publicznej wpływająca na trwałość państwa oraz globalizacja. W kolejnym rozdziale wyjaśniono takie terminy jak *wyzwania*, *szanse*, *zagrożenia* i *ryzyko* oraz zarysowano relacje zachodzące między nimi. W trzecim rozdziale opracowania przedstawiono projekcję czynników społecznych, politycznych i ekonomicznych wpływających na bezpieczeństwo RP,

---

⁸ Zob. B. Wiśniewski, J. Prońko, *Ogniwa ochrony państwa*, Warszawa 2003, s. 46.

podkreślając zależności między tymi czynnikami. Czwarty rozdział pracy poświęcony został zagadnieniom charakteru oraz dynamiki zjawisk i procesów społecznych o charakterze społecznym, politycznym i ekonomicznym. W ostatniej, piątej, części pracy przedstawiono charakter oraz dynamikę zjawisk i procesów społecznych, politycznych i ekonomicznych zagrażających stabilności wewnętrznej państwa.

Oddawana do rąk czytelników książka jest efektem działań dwutorowych. Z jednej strony jest ona rezultatem działań pracowników naukowo-dydaktycznych m.in. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Akademii Obrony Narodowej w Warszawie oraz Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach realizowanych w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju nt. „System bezpieczeństwa narodowego RP”⁹. Z drugiej zaś efektem prac równoległych — w których udział wzięli specjaliści z zakresu nauk o bezpieczeństwie — wykraczających poza przyjęte potrzeby wynikające z wyżej wymienionego projektu.

Materiał jest w ograniczonym stopniu konsekwencją treści zawartych w opracowaniach powstałych w ramach projektu badawczego na podstawie umowy zawartej z Narodowym Centrum Badań i Rozwoju z 18 grudnia 2012 r. o wykonanie i współfinansowanie projektu realizowanego na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa o nr DOBR/0076/R/ID1/2012/03, pod kierunkiem prof. dr. hab. Waldemara Kitlera (AON) nt. *System bezpieczeństwa narodowego RP*. Projekt był realizowany w ramach Konsorcjum, gdzie jego stronami były: Akademia Obrony Narodowej, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach i Asseco Poland S.A. Stronę WSPol reprezentowali w nim Ryszard Jakubczak, Bernard Wiśniewski i Radosław Truchan.

---

⁹ Projekt w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa finansowany ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju — umowa nr DOBR/0076/R/ID1/2012/03 z 18 grudnia 2012 r., numer rejestracyjny projektu: O ROB/0076/03/001, realizowany pod kierunkiem prof. dr. hab. Waldemara Kitlera przez konsorcjum naukowo-przemysłowe w składzie: Wydział Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej, Asseco Poland S.A., Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Siedlcach, Szkoła Główna Służby Pożarniczej.

1. Żywotne kwestie dla współczesnej teorii bezpieczeństwa narodowego

Bezpieczeństwo jest określeniem w znacznej części szacunkowym, bo „niemierzalnym”¹, przez co znacząco subiektywnym² odczuciem osobistym lub społecznym, stąd może być przedmiotem ocen społecznych i władz upoważnionych do kierowania oraz reprezentowania określonej społeczności. Bezpieczeństwo postrzegane jest też, jako „stan i proces” — jako stan (osiągnięte poczucie bezpieczeństwa danego podmiotu), jak i proces (zapewnianie poczucia bezpieczeństwa podmiotu). (...) W tym sensie bezpieczeństwo danego podmiotu to ta dziedzina jego aktywności, której treścią jest zapewnianie możliwości przetrwania (egzystencji) i swobody realizacji własnych interesów w niebezpiecznym środowisku, w szczególności poprzez wykorzystywanie szans (okoliczności sprzyjających), stawianie czoła wyzwaniom, redukowanie ryzyka oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów”⁴. Jednym z typów bezpieczeństwa jest bezpieczeństwo narodowe. Podkreślić należy, że dla wszelkich rozważań o nim jest precyzyjne określenie znaczenia tego pojęcia oraz osadzenie rozważań jego dotyczących w środowisku w jakim funkcjonuje państwo. To drugie możliwe jest przez wskazanie istoty strategii i polityki bezpieczeństwa narodowego oraz określenie najważniejszych czynników wpływających na poziom tego bezpieczeństwa.

1.1. Pojęcie i istota bezpieczeństwa narodowego

Pojęcie *bezpieczeństwo* jest rozumiane wieloznacznie zarówno w ujęciu historycznym (często wąskim)⁵, jak i współczesnym (szerokim), co powoduje,

---

¹ „Stan bezpieczeństwa jest niemierzalny(...)”. Zob. J. Marczak, *Podstawowe pojęcie, istota i składniki bezpieczeństwa* [w:] R. Jakubczak, J. Marczak (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*, wyd. cyt., s. 14.

² „Poczucie bezpieczeństwa określane jest zarówno przez czynniki obiektywne i wymierne, jak i czynniki subiektywne, trudno wymierne i nie zawsze racjonalne”. Zob. J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 28.

³ J. Stefanowicz, *Bezpieczeństwo współczesnych państw*, Warszawa 1984, s. 18.

⁴ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, II/18, s. 20.

⁵ Z reguły jest ono wtedy rozumiane jako działanie w sferze militarnej.

że wysiłek wyjaśnienia tego pojęcia staje się owocem opracowań wielu naukowców⁶. W tradycyjnym znaczeniu bezpieczeństwo jest „stanem i poczuciem pewności, wolnym od zagrożeń⁷, niezagrożeniem, pewnością spokoju⁸, wolnością od zagrożeń, strachu(...)”⁹. Jednocześnie bezpieczeństwo postrzega się, jako *proces*¹⁰, gdzie jego stan i struktura organizacyjna zmieniają się pod wpływem otoczenia.

Wąskie postrzeganie bezpieczeństwa narodowego — tj. zazwyczaj wojskowo-polityczne (lub nawet głównie wojskowe) — warunkowały uznane za oddające charakter epoki określone poglądy, które można przedstawić w postaci haseł o następującej treści: „bezpieczeństwo może być najbardziej owocnie zdefiniowane, jako zdolność narodu do ochrony jego wolności wewnętrznych przed zagrożeniami zewnętrznymi”¹¹, że jest ono „wolnością od szkodliwości wojen”¹², albo „bezpieczeństwo narodowe — wspólne określenie, obejmujące zarówno obronę narodową, jak i stosunki zagraniczne USA, a w szczególności warunki związane z: a) militarną lub obronną przewagą nad jakimkolwiek obcym państwem lub grupą państw; b) korzystnymi wzajemnymi relacjami zagranicznymi; c) ze stanem obrony, dającym możliwość stawienia oporu wrogim i destrukcyjnym działaniom wewnętrznym lub zewnętrznym, jawnym lub skrytym”¹³.

W przeszłości dominacja militarnego rozstrzygania kwestii międzynarodowych, będącego przyczyną niebezpieczeństw i tragedii narodów, uprawomocniła pogląd, że w bezpieczeństwie liczy się strona militarna w kontekście politycznym, „a także często prawnym”¹⁴. Tamto wąskie (tradycyj-

⁶ Między innymi W. Kitler, J. Kunikowski, J. Pawłowski, M. Cieślarczyk, S. Koziej, K. Jałoszyński, T. Jemioło, J. Pięta, J. Marczak, S. Zawadzki, J. Stańczyk.

⁷ R. Zięba, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989, nr 10, s. 49.

⁸ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 1978, s. 147.

⁹ Ch.A. Manning, *The elements of Collective Security* [w:] W.H. Bourquin (ed.), *Collective Security*, Paryż 1936, s. 134.

¹⁰ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 18.

¹¹ M. Berkowitz, P.G. Bock (eds.), *American National Security: A Reader in Theory on Policy*, The Free Press, New York 1965, s. X.

¹² E.J. Moroz, *Leksykon politologii*, Wrocław 1997, s. 35.

¹³ *Dictionary of Military and Associates Terms*, Washington 1987, s. 242 [w:] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 16. za J. Marczak, *Współczesne pojęcie i zakres bezpieczeństwa narodowego* [w:] R. Jakubczak, J. Marczak (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategię*, Warszawa 2011, s. 18–19.

¹⁴ E. Haliżak, J. Popiuk-Rysińska (red.), *Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 1995, s. 98.

ne)¹⁵ traktowanie bezpieczeństwa narodowego oparte na obronie narodowej (obecnie rozumianej, jako obronność) niestety wciąż funkcjonuje w świadomości decydentów politycznych i wojskowych, czego wyrazem są treści w dokumentach strategicznych¹⁶. A najdotkliwszym skutkiem tego jest fakt, że mając spójne koncepcje strategiczne bezpieczeństwa w sprawach polityczno-militarnych w ramach NATO, ciągle obecne są przypadki drenażu ekonomicznego i deregulacji finansowej jednych, z reguły słabszych ekonomicznie, państw członkowskich przez dominujących gospodarczo członków sojuszu. Ma to miejsce w ramach wąsko pojmowanych strategii bezpieczeństwa narodowego sojuszników z ogromną szkodą dla większości członków, czego wyrazem jest obecny kryzys w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i Unii Europejskiej.

Podmiotami bezpieczeństwa¹⁷ z reguły są osoby i organizacje¹⁸ generujące potrzeby w kontekście swoich interesów. Mając na względzie fakt,

¹⁵ „Tradycyjne, odchodzące do przeszłości, a ukształtowane w XX wieku, wieku wojen światowych, ujęcie bezpieczeństwa narodowego nieodłącznie związane z układem sił polityczno-militarnych w skali międzynarodowej. Antagonistyczne powiązane sojuszami wojskowymi oraz dysponujące bronią atomową bloki sił: NATO-Układ Warszawski, sprawiły, iż działania państw skupiały się na przygotowaniach do obrony, w tym głównie przed bronią masowego rażenia. Zdolność obrony państwa i narodu była utożsamiana z potęgą wojskową, według schematu: zagrożenia to agresja (wojna), a bezpieczeństwo to obrona militarna”. *Założenia do kompleksowej przebudowy, utrzymania oraz doskonalenia systemu obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Rada Ministrów 1999, s. 114.

¹⁶ „Zadaniem polityki i systemu obronnego państwa jest przeciwdziałanie polityczno-militarnym zagrożeniom (...)”; *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, Warszawa 2003.

¹⁷ „Podmiotem bezpieczeństwa mogą być wszystkie jednostki mające własne interesy i wyrażające ambicje realizacji tych interesów. Mogą to być pojedyncze osoby, różne grupy społeczne, narody, społeczności międzynarodowe i wreszcie cała ludzkość. Stosownie do tego możemy wyodrębnić różne rodzaje bezpieczeństwa: indywidualne (personalne), grupowe (rodowe, plemienne), narodowe (państwowe), międzynarodowe (regionalne, globalne)”. Tamże.

¹⁸ „Jeśli bierzemy pod uwagę syntetyczne, a więc uniwersalne rozumienie bezpieczeństwa, to możemy stwierdzić, że w ujęciu podmiotowym bezpieczeństwo dotyczy:

- człowieka, jako jednostki, posiadającego system właściwych sobie wartości, które z jego punktu widzenia wymagają stosownego zabezpieczenia, ochrony i obrony — bezpieczeństwo indywidualne (jednostki);
- grup ludzi (grup społecznych), sformalizowanych (rodzina) oraz niesformalizowanych (grupy etniczne, narodowościowe, wspólnoty religijne i wyznaniowe), lecz mających na ogół wspólne potrzeby godne ochrony (obyczaje, normy społeczne, wierzenia), o różnej skali wielkości — bezpieczeństwo grupowe;
- różnych organizacji tworzonych przez ludzi, działających na rynku (przedsiębiorcy), w sferze polityki lub innych formach aktywności społecznej (np.: partie polityczne, organizacje społeczne) — bezpieczeństwo organizacji;
- sformalizowanych i terytorialnie rozpoznawalnych struktur, kierujących się określonymi normami prawnymi, jak: gmina, powiat, województwo i przede wszystkim państwo,

iż „bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, a zarazem najważniejszym ich celem”¹⁹, w wypadku bezpieczeństwa narodowego²⁰ tym podmiotem są państwa. „Bezpieczeństwo narodowe bywa często utożsamiane z bezpieczeństwem państwowym. Tożsamość taka może być uznana za zasadną rzeczywiście w odniesieniu do państwa tworzonego praktycznie przez jeden naród; do takiej kategorii należy Polska. W odniesieniu do państw wielonarodowych utożsamianie bezpieczeństwa narodowego z bezpieczeństwem państwowym może budzić wątpliwości”²¹. Warto jednak wiedzieć i to, że „bezpieczeństwo narodowe (narodu) i bezpieczeństwo państwowe (państwa) — to ściśle biorąc różne kategorie pojęciowe. Ale z punktu widzenia praktycznego, na obecnym etapie rozwoju historycznego (epoka państw narodowych), można umownie traktować je jako tożsame. Taka praktyka występuje w polskim systemie prawnym, gdzie np. Konstytucja mówiąc o bezpieczeństwie, mówi raz o bezpieczeństwie państwa (Rzeczypospolitej Polskiej), a innym razem o bezpieczeństwie narodowym (ustanawiając np. Radę Bezpieczeństwa Narodowego)”²².

W rozumieniu teorii problemu, współczesne (rozszerzone) bezpieczeństwo narodowe to według:

- a) prof. Waldemara Kitlera — „(...) najważniejsza wartość”²³, „potrzeba narodowa i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup

---

a nawet grupa państw, odpowiednio: bezpieczeństwo lokalne, bezpieczeństwo państwa (czasem, zamiennie — narodowe), bezpieczeństwo międzynarodowe”.

W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011, s. 24–25.

¹⁹ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 18.

²⁰ Cechami narodu, wg Czesława Znamierowskiego, są: „przeświadczenie o pochodzeniu od wspólnych przodków, świadomość i zgodna ocena wspólnych dziejów, poczucie wspólnych interesów życiowych w chwili teraźniejszej i na przyszłość, wspólność ocen najważniejszych dla praktyki życiowej, wreszcie wzajemna życzliwość i przychylność członków zbiorowości oraz przywiązanie do niej”. C. Znamierowski, *Szkoła prawa. Rozważania o państwie*, Warszawa 1999, s. 3. Natomiast Józef Marczak i Jacek Pawłowski przyjmują, iż naród jest „trwałą wspólnotą ludzi utworzoną historycznie, powstałą na gruncie wspólnych losów historycznych, kultury języka, terytorium i życia ekonomicznego”. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 75.

²¹ B. Ney (kier. nauk.), *Prognoza warunków obronności Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2020. Część pierwsza: analityczno-badawcza*, Warszawa 1998, s. 9.

²² S. Koziej, *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa* (skrypt internetowy), <www.koziej.pl>, dostęp: 9 lutego 2013 r.

²³ Bezpieczeństwo jako wartość ma rzecz jasna charakter zbioru wielu wartości szczegółowych, co J. Kukułka, definiując bezpieczeństwo narodowe, wyraził w słowach: „Bezpieczeństwo to z jednej strony pewien system wartości stanowiących o jego istocie (...)”.

społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwałość, wolny od zakłóceń byt i rozwój narodowy (państwa), w tym ochronę i obronę państwa, jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w dobra podlegające szczególnej ochronie”²⁴. Przy czym odnosząc się do wartości W. Kitler dodaje, że „bezpieczeństwo, jako wartość ma rzecz jasna charakter zbioru wielu wartości szczegółowych”²⁵, i wskazując na Józefa Kukułkę, który definiując bezpieczeństwo narodowe, wyraził je w słowach „bezpieczeństwo to z jednej strony pewien system wartości stanowiących o jego istocie”²⁶.

- b) prof. Józefa Marcza — „w znaczeniu centralnej kategorii społecznej — bezpieczeństwo narodowe stanowi dla jednostek, społeczności lokalnych oraz państwa pierwotną, egzystencjalną, naczelną potrzebę i wartość, a zarazem priorytetowy cel działania we wszystkich dziedzinach i na wszystkich szczeblach organizacji państwowej i społecznej”. Zaś w znaczeniu funkcjonalnym — bezpieczeństwo narodowe jest naczelną misją²⁷ narodową całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej polegającą na stałej realizacji dwóch współzależnych funkcji²⁸, pierwszej — podstawowej: ochronie i obronie wartości i interesów narodowych przed istniejącymi oraz potencjalnymi zagrożeniami, zapewniającej warunki konieczne dla realizacji drugiej funkcji: tworzenia wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju i sprostania wyzwaniom, jakie niesie dla narodu zmienność, nieprzewidywalność i postęp cywilizacyjny. „(...) W znaczeniu strukturalnym (systemowym) — bezpieczeństwo narodowe to całokształt przygotowania i organizacji

---

J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska — współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7, s. 29.

²⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, wyd. cyt., s. 31.

²⁵ Tamże.

²⁶ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska — współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7, s. 29 [za:] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, wyd. cyt., s. 31.

²⁷ „Misja jest to przedmiot aspiracji, czyli trwałych dążeń organizacji (systemu), określony zwykle w akcie erekcyjnym lub w statucie, jako zakres jej społecznie pożądanej działalności”. L. Krzyżanowski, *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu*, Warszawa 1994, s. 181.

²⁸ „Funkcja obrony jest nie mniej ważna niż funkcja tworzenia. Obie te funkcje uzupełniają się”. A. Beaufre, *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968, s. 126.

państwa dla ciągłego tworzenia bezpieczeństwa narodowego obejmujący następujące podstawowe elementy:

- prawne podstawy bezpieczeństwa;
- politykę i strategię bezpieczeństwa narodowego;
- cywilną i wojskową organizację ochrony i obrony narodowej²⁹;
- infrastrukturę bezpieczeństwa;
- edukację dla bezpieczeństwa;
- sojusze i współpracę międzynarodową w zakresie bezpieczeństwa³⁰.

c) dr. Jerzego Stańczyka — jest ono „obiektywnym stanem pewności fizycznego przetrwania i swobód rozwojowych, stanem będącym zarazem żywotną potrzebą, a więc również celem i naczelnym interesem narodowym (racją stanu) zakładającym zabezpieczenie oraz umacnianie żywotnych wartości (wyrażanych właśnie w postaci obiektywnej pewności przestrzegania i swobód rozwojowych), realizowanych w sferze wewnętrznej i zewnętrznej (...) jest tożsame z pewnością (możliwością) realizacji żywotnych potrzeb i ochrony żywotnych wartości (...)”³¹.

d) autorów *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* — „stan uzyskany w wyniku odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi określany stosunkiem potencjału obronnego do stanu zagrożeń”³².

Do dalszych procedur naukowych dokonano wyboru definicji bezpieczeństwa narodowego autorstwa prof. Waldemara Kitlera, ponieważ wypukła te kwestie problemu, które w zestawieniu z procesami globalizacji dają się opisać, zbadać i wygenerować wnioski oraz nakreślić wyzwania bezpieczeństwa narodowego w Polsce wobec globalizacji.

We współczesnym rozumieniu bezpieczeństwa narodowego zwiększa się ranga bezpieczeństwa międzynarodowego, na co wskazuje się w dokumen-

²⁹ Termin sformułowany przez gen. W. Sikorskiego. W. Sikorski, *Przyszła wojna*, Warszawa 1934, s. 89.

³⁰ J. Marczak, *Współczesne pojęcie i zakres bezpieczeństwa narodowego* [w:] R. Jakubczak, J. Marczak (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*, wyd. cyt., s. 22.

³¹ “In principle, security is a condition in which States consider that there is no danger of military attack, political pressure or economic coercion, so that they are able to pursue freely their own development and progress. International security is thus the result and the sum of the security of each and every State member of the international community, accordingly, international security cannot be reached without full international co-operation. However, security is a relative rather than an absolute term. National and international security need to be viewed as matters of degree”. *Concepts of Security*, ONZ 1996, s. 2.

³² *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 16.

cie ONZ *Concepts of Security* z 1986 r., gdzie stwierdzono, że bezpieczeństwo narodowe stanowi „sumę i rezultat bezpieczeństwa każdego oddzielnie i wszystkich państw członkowskich społeczności międzynarodowej”³³. Powszechnie jednak przyjmuje się, że żywotne interesy narodowe mają przewagę ponad interesami międzynarodowego bezpieczeństwa i pokoju (...). Jest to zrozumiałe, gdyż pierwszoplanowym celem państw i narodów jest zapewnienie bezpieczeństwa przede wszystkim sobie. Oczywiście jest ponadto odpowiedzialność rządów wobec własnych społeczeństw, nie zaś wobec społeczności międzynarodowej (można nawet postawić tezę, że to właśnie dla zagwarantowania bezpieczeństwa ludzkości powstawały państwa)”³⁴.

Przyjmuje się, że władze reprezentując społeczność na poziomie państwa, mówią o bezpieczeństwie narodowym i prezentują w tym względzie swoje stanowisko w postaci *strategii bezpieczeństwa narodowego*. Przy czym słowo „narodowy” w tym wypadku nie jest równoznaczne z określonym narodem³⁵, ponieważ państwo może składać się z wielu narodów (np. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Wiek Brytanii, Rosja), a ponadto, nie wszystkie państwa ten strategiczny dokument nazywają strategią, jak chociażby Niemcy³⁶, Francja³⁷, Rosja³⁸ i Białoruś³⁹.

³³ *Leksykon politologii*, Wrocław 1997, s. 35.

³⁴ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie...*, wyd. cyt., s. 23–24.

³⁵ „Nie zawsze jednak zgodna jest opinia, co do utożsamiania obywateli państwa z narodem. Dotyczy to głównie rozważań nad problemami bezpieczeństwa narodowego. Stwierdza się, że „bezpieczeństwo narodowe bywa często utożsamiane z bezpieczeństwem państwowym. Tożsamość taka może być uznana za zasadną rzeczywiście w odniesieniu do państwa tworzonego praktycznie przez jeden naród; do takiej kategorii należy Polska. W odniesieniu do państw wielonarodowych utożsamianie bezpieczeństwa narodowego z bezpieczeństwem państwowym może budzić wątpliwości”. Za B. Ney (kier. nauk.), *Prognoza warunków obronności Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2020. Część pierwsza: analityczno-badawcza*, Warszawa 1998, s. 9. „To jedna z opinii oparta raczej na gruncie poglądów tradycyjnych, lecz zasadnie wywodząca się z dostrzegania naturalnych procesów państwowotwórczych, których sprawcą jest jednolity kulturowo, językowo i historycznie naród”. W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, wyd. cyt., s. 17.

³⁶ Biała księga 2006 dotycząca niemieckiej polityki bezpieczeństwa i przyszłości Bundeswehry (*Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr*, Bundesministerium der Verteidigung, Berlin 2006, 10.04.2008).

³⁷ Biała księga. Obrona i bezpieczeństwo narodowe, z czerwca 2008 r. (*Défense et Sécurité nationale. Le Livre Blanc*, t. 1–3, Paris 2008).

³⁸ Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej (Концепция национальной безопасности Российской Федерации — от 10 января 2000 г. № 24).

³⁹ Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Republiki Białoruskiej (Концепция национальной безопасности Республики Беларусь, 17.07.2001).

Istotą bezpieczeństwa jest pewność, którą dr Jerzy Stańczyk warunkuje tak — „istotą opartego na gwarancjach nienaruszalnego przetrwania i swobodach rozwojowych bezpieczeństwa jest pewność. Pewność jest bowiem warunkiem obu tych składników, a może być ona obiektywna lub subiektywna. Bezpieczeństwo w syntetycznym ujęciu można więc określić jako obiektywną pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych”⁴⁰. Stąd wyjątkowe znaczenia nabiera w tym kontekście „wojenna doktryna” Sun Tzu, która głosi, że należy polegać „raczej na swojej gotowości obrony, nie skupiać się na przewidywaniu jego (wroga) ataku, tylko uczynić siebie niezwyciężonym”⁴¹.

Istotą szerokiego postrzegania bezpieczeństwa narodowego⁴² jest stwarzanie takich warunków, które zapewnią tworzenie, przetrwanie i pomyślność przy zachowaniu swobód rozwojowych społeczeństwa, które niekiedy są ograniczane, jako warunek gospodarczego rozwoju (szczególnie w ostatnich latach), kiedy społeczeństwo ma sprzyjać procesom globalizacji przy postępującym zaniku społecznej roli państwa w dziedzinie kulturowej, cywilizacyjnej, opieki socjalnej, kształcenia, generowania miejsc pracy, rozwoju demograficznym.

Z tak rozumianej istoty bezpieczeństwa można wygenerować definicję dla jego funkcjonalnego wymiaru, w kontekście pewności działania, treści polityki i strategii bezpieczeństwa narodowego. Zdaniem prof. Józefa Marczaaka wraz z „poszerzeniem zakresu przedmiotowego, następuje poszerzenie przestrzennego postrzegania bezpieczeństwa, a więc rozumienie, że na stan bezpieczeństwa jednostek, społeczności lokalnych i narodów wpływają coraz szerzej wydarzenia, nie tylko w ich najbliższym otoczeniu, ale także w regionie, na kontynencie, a nawet na całym globie. W ślad za tym, dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego konieczne jest współuczestnictwo i współdziałanie państw w kształtowaniu korzystnych warunków bezpieczeństwa poza swoimi granicami oraz kontynentami”⁴³. To stwarza warunki do rozwoju współpracy międzynarodowej, w której priorytetami powinny stać się czynniki społeczne, środowisko,

⁴⁰ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie ...*, wyd. cyt., s. 20.

⁴¹ Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1999, s. 93.

⁴² „Istota szerokiego postrzegania bezpieczeństwa narodowego sprowadza się do tworzenia, oprócz przetrwania, warunków zapewnienia pomyślności narodów oraz zapewnienia swobód rozwojowych. Stanowi to wyraz postępu rozwoju cywilizacyjnego narodów oraz dążenia do życia w dobrobycie”. J. Marczak, *Podstawowe pojęcie, istota...*, wyd. cyt., s. 19.

⁴³ J. Marczak, *Współczesne pojęcie...*, wyd. cyt., s. 19.

miejsca pracy, rozwój cywilizacyjny i bezpieczeństwo człowieka oraz postęp technologiczny i naukowy. Niestety zamiast powyższego wprowadza się i promuje globalizację — zjawisko ułatwiające nielicznym bogacenie się i źródło generowania problemów międzynarodowych, społecznych, cywilizacyjnych, ekologicznych, bezpieczeństwa publicznego dla reszty ludzi. Do tego wprzęgnięto technologię, głosząc, że jest ona wytworem właśnie globalizacji, co nie jest prawdą, gdyż postęp technologiczny rozwija się niezależnie.

Tymczasem globalizacja w sferze zagrożeń bezpieczeństwa tworzy sytuację, którą Henry Kissinger (1973–1977 sekretarz stanu prezydentów USA — Richarda Nixona i Geralda Forda) określił następująco: „niebezpieczeństwo jest więc mniejsze, ale niepewność o wiele większa (...), bo istota współczesnego zagrożenia polega na tym, że jest ono niespodziewane, że uderza w cywilów, że nie wiadomo jak nad nim zapanować”⁴⁴.

W funkcjonowaniu państwa istotną funkcję pełni polityka bezpieczeństwa narodowego i strategia bezpieczeństwa narodowego, przyczyniając się znacząco do tworzeniu oraz utrzymywaniu tego bezpieczeństwa.

1.2. Polityka bezpieczeństwa narodowego

Podczas przechodzenia z poprzedniego ustroju na demokratyczny porządek konstytucyjny Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie uprzednio bezpieczeństwo i politykę w jego kontekście rozumiano wąsko, jako funkcję bardziej militarną państwa, przez co konieczne było przebudować pojmowanie terminologiczne treści związanych z polityką bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwem państwa. Stąd doszło do przekształcenia i poszerzenia rozmienia zarówno polityki bezpieczeństwa, jak i bezpieczeństwa państwa na politykę bezpieczeństwa narodowego i bezpieczeństwo narodowe szeroko pojmowane, czego wynikiem jest obecny stan rzeczy.

Z definicji dr. Józefa Zubka z tamtego okresu wynika, że „polityka bezpieczeństwa państwa to element polityki państwa w zakresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w sferze tworzenia i wykorzystania potencjału obronnego dla realizacji celów i zadań wynikających z założeń polityki bezpieczeństwa”⁴⁵. Po kilku latach Autorzy słownika akademickiego

---

⁴⁴ H. Kissinger, *Polska powinna bronić własnych interesów*, „Rzeczpospolita” z 14 maja 2004 r.

⁴⁵ J. Zubek, *Doktryny bezpieczeństwa*, Warszawa 1992, s. 11.

(AON, 2002) przyjęli, że jest to „element polityki państwa dotyczący przedsięwzięć związanych z tworzeniem i wykorzystaniem potencjału obronnego w celu zapobiegania i przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom”⁴⁶. W kolejnym zaś wydaniu tego słownika (AON, 2008) znaleźć można takie oto stwierdzenie: „polityka bezpieczeństwa państwa (ang. *security policy of the state*) — element polityki państwa w zakresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w sferze tworzenia i wykorzystania potencjału obronnego dla realizacji celów i zadań wynikających z założeń polityki bezpieczeństwa”⁴⁷.

Pomimo tego, że w Polsce od 2007 r. istnieje *strategia bezpieczeństwa narodowego*⁴⁸ o rozszerzonym rozumieniu bezpieczeństwa narodowego, która powinna być konsekwencją polityki bezpieczeństwa narodowego pierwotnej dla strategii bezpieczeństwa narodowego, to jednak w polityce bezpieczeństwa narodowego wciąż akcentuje się „potencjał obronny dla realizacji celów i zadań wynikających z założeń polityki bezpieczeństwa”⁴⁹.

Natomiast pod pojęciem *potencjał obronny*, który Autorzy słownika akademickiego przywołują, rozumiany jest „całokształt możliwości materialnych i moralnych, które mogą być spożytkowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa (prowadzenia wojny). Od jego wielkości zależy siła obronna państwa. W potencjale obronnym państwa wyróżnia się m.in. potencjał obronno-gospodarczy i potencjał wojskowy (militarny) państw”⁵⁰. Nietrudno zauważyć, że obronny aspekt jest aż nadto wyraźny, co jest typowe dla wszystkich polityk państwa drugiej połowy XX wieku, czyli tych nazwanych tradycyjnymi.

W tym samym słowniku (AON, 2008) wyjaśnia się także rozumienie „potencjału wojskowego (militarnego) państw” jako „części potencjału wojennego państwa, wyrażającego się zdolnością sił zbrojnych do zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom militarnym i wojennym”⁵¹, w odniesieniu do potencjału obronno-gospodarczego przyjęto zaś, że to „ekonomiczny wymiar potencjału obronnego państwa wyrażający się produkcyjną stroną

⁴⁶ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2002, s. 98.

⁴⁷ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2008, wersja elektroniczna, s. 101.

⁴⁸ Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007.

⁴⁹ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2008, wersja elektroniczna, s. 101.

⁵⁰ Tamże, s. 104.

⁵¹ Tamże.

funkcjonowania systemu obronnego⁵². Słownik ten zawiera także pojęcie „polityka bezpieczeństwa narodowego (państwa)” — (ang. *national security policy of the state*), gdzie rozumie się ją, jako „element polityki państwa dotyczący przedsięwzięć związanych z tworzeniem i wykorzystaniem potencjału obronnego w celu zapobiegania i przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom. W polityce bezpieczeństwa narodowego wyodrębnia się: politykę gospodarczą, politykę wojskową, politykę zagraniczną i inne⁵³. Widać wyraźnie, że i tym razem element obronny dominuje.

Mając na względzie różne aspekty składające się na politykę bezpieczeństwa narodowego, pod tym hasłem należy rozumieć — za Waldemarem Kitlerem — „tę część polityki państwa⁵⁴, która obejmuje działalność organów władzy państwowej na arenie wewnętrznej państwa i w sferze międzynarodowej, polegającą na wytyczaniu celów i interesów narodowych w zakresie bezpieczeństwa i zapewnieniu ich realizacji przy użyciu różnorodnych środków i narzędzi będących w ich dyspozycji⁵⁵.”

Natomiast Ryszard Zięba zakłada, że politykę bezpieczeństwa narodowego „stanowi celowa i zorganizowana działalność kompetentnych organów państwa, zmierzająca do stałego zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, a także współdziału państwa w tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego⁵⁶. W ramach działań organów państwa na rzecz polityki bezpieczeństwa narodowego ustala się cele i zadania polityki bezpieczeństwa. Następnie wytycza się strategię bezpieczeństwa narodowego i uzgadniając postępowanie organów państwa na rzecz utrzymywania tego bezpieczeństwa w uwarunkowaniach sytuacji międzynarodowej. Ustalając cele i zadania polityki bezpieczeństwa, należy kierować się postanowieniami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., w której w art. 5 stwierdza się, że Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaru-

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże, s. 101–102.

⁵⁴ „Polityka państwa to polityka zorganizowanej terytorialnie wspólnoty ludzi, która nie mogąc podejmować decyzji władczych *in pleno* posiada wyspecjalizowany aparat władzy, który zmierza do osiągnięcia wytyczonych celów za pomocą odpowiednio dobranych środków: dyplomatycznych; ekonomicznych; militarnych (wojskowych); specjalnych; normatywnych; kulturowych; ideologicznych; naukowo-technicznych; wewnętrznych i innych, stosując narzędzia o charakterze materialno-energetycznym (np.: siły zbrojne; policja; służby specjalne; gospodarka; budżet) i niematerialnym (np.: normy prawne; strategie, doktryny, ideologia)”. W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, wyd. cyt., s. 34.

⁵⁵ Tamże, s. 36

⁵⁶ R. Zięba, *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987, s. 156.

szalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Stąd cele polityki bezpieczeństwa narodowego Polski można ująć następująco:

- Ochrona niepodległości i niezawisłości Rzeczypospolitej oraz utrzymanie nienaruszalności granic i integralności terytorialnej państwa.
  - Ochrona demokratycznego porządku ustrojowego, bezpieczeństwa obywateli oraz praw człowieka i podstawowych wolności wszystkich osób znajdujących się pod jurysdykcją RP.
  - Ochrona dziedzictwa narodowego, w tym substancji materialnej i duchowej wytworzonej przez pokolenia, których spadkobiercą jest dzisiejsze społeczeństwo Rzeczypospolitej.
  - Zapewnienie warunków cywilizacyjnego i gospodarczego rozwoju Polski, dobrobytu jej obywateli, pomyślnych perspektyw rozwojowych, które stanowią podstawę społecznej stabilności i pozycji międzynarodowej państwa.
  - Ochrona środowiska naturalnego, jako dobra narodowego, będącego warunkiem zrównoważonego rozwoju i ludzkiego bezpieczeństwa.
  - Wnoszenie wkładu w umacnianie pokoju, stabilności i bezpieczeństwa międzynarodowego⁵⁷.
  - Odnosząc się do zadań polityki bezpieczeństwa narodowego można je ująć następująco:
  - Zapewnić skuteczną ochronę i obronę interesów narodowych przed zagrożeniami zewnętrznymi, samodzielnie bądź w ramach obrony wspólnej NATO.
  - Osiągnąć wzrost siły narodowej odpowiadający zakładanej pozycji Polski w Europie i na świecie wzorem nowoczesnych oraz bogatych państw Europy Zachodniej.
  - Osiągnąć trwałą, wiarygodną i korzystną dla interesów narodowych Polski pozycję w strukturach NATO i UE.
  - Inicjować dwustronne i międzynarodowe działania tworzące i utrzymujące bezpieczeństwo międzynarodowe i współuczestniczyć w nich⁵⁸.
- Józef Marczak w ramach polityki bezpieczeństwa narodowego wyróżnia

⁵⁷ J. Marczak, *Polityka bezpieczeństwa narodowego* [w:] R. Jakubczak, J. Marczak (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*, wyd. cyt., s. 244.

⁵⁸ Tamże, s. 245.

jeszcze uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego⁵⁹ oraz wyzwania bezpieczeństwa narodowego⁶⁰.

Między polityką bezpieczeństwa narodowego a strategią bezpieczeństwa narodowego występują ścisłe relacje, ponieważ polityka warunkuje strategię.

1.3. Strategia bezpieczeństwa narodowego

Konsekwencją polityki bezpieczeństwa narodowego jest strategia bezpieczeństwa narodowego. Istotą strategii⁶¹ są priorytety, rozumiane jako „trudne wybory”⁶², a jej zadaniem — „osiągnięcie celów ustalonych przez politykę,

⁵⁹ Za najważniejsze uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego można uznać:

- „1. Opóźnienie w rozwoju społeczno-gospodarczym w stosunku do państw Europy Zachodniej szacowane na 30–50 lat.
2. Zapóźnienia w organizacji i funkcjonowaniu instytucji państwa po okresie państwa totalitarnego.
3. Olbrzymi potencjał (liczbowy i dynamizmu działania) młodego pokolenia Polaków.
4. Szanse wsparcia i zwielokrotnienia wysiłku narodowego przez członkostwo w NATO i UE.
5. Niepewność i niestabilność warunków i organizacji bezpieczeństwa w otoczeniu Polski oraz w środowisku międzynarodowym.
6. Zagrożenie zniweczenia potencjału i szans rozwoju na skutek wewnętrznych animozji i sporów partyjnych.
7. Odbudowywanie mocarstwowych pozycji przez wielkich sąsiadów Polski.
8. Umieędzynarodowienie, a nawet globalizacja zagrożeń terroryzmem, degradacja środowiska naturalnego, nielegalna migracja oraz epidemie”. Tamże, s. 244–245.

⁶⁰ Przed polityką bezpieczeństwa narodowego stoją następujące wyzwania:

- „1. Uniknięcie powtórzenia błędów polityki bezpieczeństwa z przeszłości, a zwłaszcza sprzed 1939 r.
2. Zapewnienie skutecznej ochrony i obrony interesów narodowych Polski, samodzielnie i w ramach NATO.
3. Likwidacja skutków opóźnień cywilizacyjnych w stosunku do Europy Zachodniej oraz umocnienie siły narodowej do poziomu odpowiadającego wymogom kluczowego dla bezpieczeństwa Europy położenia geopolitycznego Polski.
4. Całkowite wykorzystanie szans na zapewnienie bezpiecznych warunków rozwoju Polski oraz zwielokrotnienie siły obronnej, jaką daje członkostwo w NATO i w UE.
5. Współuczestniczenie w tworzeniu i utrzymywaniu bezpieczeństwa międzynarodowego w celu uprzedzania zagrożeń zewnętrznych bezpieczeństwa narodowego i zapobiegania im”. Tamże, s. 245.

⁶¹ „Termin strategia ma rodowód ściśle wojskowy. (...) Określenie to pochodzi od greckiego słowa strategia, oznaczającego sztukę dowodzenia (stratós — wojsko i ägo — prowadzę). Strategós w starożytnej Grecji to dowódca armii lub floty. Pojęcie to dotyczyło spraw wojny i wojska rozpatrywanych z pozycji naczelnego wodza. A zatem strategia oznaczała sztukę przygotowania i doprowadzania armii do miejsca bitwy, która często decydowała o lasach państwa i panującej w nim władzy. W klasycznym pojęciu strategii zawierają się, więc dwa aspekty, umiejętność planowania i sztuka działania”. W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, wyd. cyt., s. 37.

⁶² *National Security Strategy of the United States*, Washington 1990.

przy jak najlepszym wykorzystaniu posiadanych środków”⁶³. Należy również pamiętać o tym, że „w strategii nie należy obierać za punkt wyjścia tego, co jest możliwe, ale szukać tego, co jest konieczne i starać się to osiągnąć”⁶⁴.

W strategiach⁶⁵ bezpieczeństwa narodowego, jako dokumentach państwowych, należy przedstawić dokonane wybory, w oparciu o wiedzę i analizy strategiczne⁶⁶, a także właściwe i konieczne środki znajdujące się w zasobach państwa na rzecz osiągnięcia przyjętych celów i realizacji zadań zawartych w polityce bezpieczeństwa. Wiarygodność strategii według Alexandra Hamiltona, opiera się na tym, że „jedynym źródłem mądrości jest doświadczenie (...) w polityce nie ma właściwie miejsca na eksperymenty, nie ma mowy o szczęściu na próbę”⁶⁷.

Według Józefa Marcza, przez „strategię bezpieczeństwa narodowego można rozumieć wybór dokonany na podstawie wiedzy i analizy strategicznej, środków właściwych i koniecznych, a będących w dyspozycji państwa, do osiągnięcia celów i realizacji zadań określonych przez politykę bezpieczeństwa”⁶⁸. Natomiast Waldemar Kitler twierdzi, że „jest ona dziedziną strategii narodowej, rozumianej, jako wybór dokonany na podstawie wiedzy i analizy strategicznej środków właściwych i koniecznych — będących w dyspozycji państwa — do osiągnięcia celów i realizacji interesów określonych przez politykę bezpieczeństwa narodowego, ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy”⁶⁹.

Inne definicje bezpieczeństwa narodowego, podobnie jak Józefa Marcza, są częścią dorobku ostatnich lat środowiska związanego z Akademia

⁶³ A. Beaufre, *Wstęp do strategii...*, wyd. cyt., s. 30.

⁶⁴ Tamże, s. 161.

⁶⁵ „Strategia w znaczeniu cywilnym — prakseologicznym, od połowy XIX w. rozpoczął się stopniowy proces cywilizacji strategii”. Zob. M. Menkiszal [w:] R. Kuźniar (red.), *Między polityką a strategią*, Warszawa 1994, s. 32.

⁶⁶ Analizy strategiczne należy rozumieć, jako działania diagnostyczne, których celem jest określenie aktualnych i przyszłych szans oraz zagrożeń, czyli zewnętrznych warunków, a także ocena potencjału porównywanych stron, w kontekście szans i przeciwdziałania zagrożeniom. Końcowym etapem analizy strategicznej jest określenie i ocena pozycji strategicznej porównywanych stron. Analiza strategiczna odpowiada na pytania: W jakich warunkach będziemy działać w przyszłości? Jakie mamy możliwości dostosowania się do nich?

⁶⁷ A. Hamilton, jeden z głównych twórców Konstytucji USA. Zob. G. Filipowicz, *O władzy grzechu i grzechach władzy*, Warszawa 1992, s. 254.

⁶⁸ J. Marczak, *Założenia polityki i strategii bezpieczeństwa narodowego* [w:] R. Jakubczak, A. Skrabacz, K. Gąsiorek (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa Polski w XXI wieku*, Warszawa 2008, s. 129.

⁶⁹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, wyd. cyt., s. 39.

Obrony Narodowej, przez co mają wiele wspólnego ze sobą, a ich treść jest następująca:

- „teoria i praktyka działania państwa ukierunkowanego na osiągnięcie celów założonych w dziedzinie bezpieczeństwa, ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy⁷⁰;
- dziedzina strategii narodowej, obejmująca tworzenie, przygotowanie i wykorzystanie potencjału państwa dla przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom jego bytu i rozwoju⁷¹;
- dziedzina strategii narodowej, będąca teorią i praktyką ukierunkowaną na przygotowanie i wykorzystanie potencjału państwa dla osiągnięcia celu przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom jego bytu i rozwoju, ujmowanym w skali ogólnej i mającym długofalowy charakter”⁷².

Funkcjonalnie „Strategia bezpieczeństwa narodowego” jest dokumentem państwowym odnoszącym się do sytuacji międzynarodowej oraz dającym wykładnię do postępowania na wypadek zaistnienia różnych sytuacji polityczno-militarnych i kryzysowych w układzie zewnętrznym i wewnętrznym. Wskazuje na działanie elementów systemu bezpieczeństwa narodowego oraz interes narodowy i cele strategiczne. Stąd obecnie obowiązująca „Strategia Bezpieczeństwa RP z 2007 roku” zawiera takie działy i ich elementy, jak:

- „1. Interesy narodowe i cele strategiczne Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie bezpieczeństwa
  - 1.1. Interesy narodowe
  - 1.2. Cele strategiczne
2. Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej
  - 2.1. Szanse dla bezpieczeństwa
  - 2.2. Wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa
3. Koncepcja bezpieczeństwa narodowego. Cele i zadania sektorowe
  - 3.1. Bezpieczeństwo zewnętrzne
  - 3.2. Bezpieczeństwo militarne
  - 3.3. Bezpieczeństwo wewnętrzne
  - 3.4. Bezpieczeństwo obywatelskie
  - 3.5. Bezpieczeństwo społeczne
  - 3.6. Bezpieczeństwo ekonomiczne

---

⁷⁰ *Słownik terminów z zakresu...*, Warszawa 2002, s. 131.

⁷¹ Tamże.

⁷² *Słownik terminów z zakresu ...*, Warszawa 2008, wersja elektroniczna, s. 131.

- 3.7. Bezpieczeństwo ekologiczne
- 3.8. Bezpieczeństwo informacyjne i telekomunikacyjne
- 4. System Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej
  - 4.1. Strategiczne kierunki transformacji systemu bezpieczeństwa narodowego
  - 4.2. Podsystem kierowania bezpieczeństwem narodowym
  - 4.3. Podsystemy wykonawcze⁷³.

Z powyższego zestawienia wynika, że w aktualnej „Strategii bezpieczeństwa narodowego” (dalej: Strategia) finanse nie są „ważnym strategicznie problemem”, a szczególnie ich funkcjonowanie bankowe. Po głębszej analizie treści Strategii wynika, że poświęcono im zaledwie 6 punktów⁷⁴ na 148 (tj. 4%), podczas, gdy niewłaściwie funkcjonując na potrzeby narodowe (ponieważ muszą być pod rygorem instytucji bankowych, reprezentujących interes glo-

⁷³ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007.

⁷⁴ „35. Obecny poziom zintegrowania światowego życia ekonomicznego oraz rynków finansowych powoduje, iż gwałtowne zmiany i kryzysy zachodzące nie tylko w najbliższym otoczeniu Polski, ale i w innych rejonach świata, mogą oddziaływać negatywnie na stabilność, konkurencyjność i możliwości rozwojowe polskiej gospodarki, a tym samym i bezpieczeństwo państwa. (...)”

70. Finanse. (...) Państwo musi stworzyć warunki umożliwiające stabilne obroty płatnicze z zagranicą, w tym szczególnie dążyć do osiągnięcia i utrzymywania trwałej równowagi bilansu płatniczego i należytej swobody przepływów kapitałowych (...).

Gospodarka. 119. Nadrzędnym celem polityki gospodarczej jest utrzymanie równowagi finansowej, (...).

Budżet i finanse publiczne. 124. Działania państwa będą koncentrowały się na poprawie stanu finansów publicznych oraz zarządzania nimi, na zwiększeniu absorpcji funduszy unijnych i tworzeniu warunków do efektywnego wykorzystania europejskich funduszy strukturalnych oraz na pobudzaniu przedsiębiorczości i innowacyjności przedsiębiorstw. (...) Państwo będzie czuwać nad stabilnością i bezpieczeństwem krajowego rynku pieniężnego oraz prawidłowym funkcjonowaniem systemu bankowego. Doskonalony będzie monitoring transakcji finansowych oraz współpraca operacyjno-rozpoznawcza z ABW, CBA, Policją, Strażą Graniczną, a także - w wymiarze międzynarodowym - z jednostkami wywiadu finansowego innych państw, mające głównie na celu przeciwdziałanie wprowadzeniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu. Szczególnie istotnym elementem jest współpraca z organizacjami międzyrządowymi, których celem jest walka z praniem brudnych pieniędzy.

125. Zadania Służby Celnej dotyczą przede wszystkim ochrony społeczeństwa przed zagrożeniami, ochrony rynku wspólnotowego przed nieuczciwym i nielegalnym handlem oraz zabezpieczenia interesów finansowych państw członkowskich Unii Europejskiej. (...)

Skarb Państwa. 126. Skarb Państwa zapewnia wpływ państwa na część infrastruktury gospodarczej oraz sprawuje nadzór właścicielski nad majątkiem państwowym, procesami jego prywatyzacji i restrukturyzacji. Nadrzędnym celem [jest dokonywanie — przyp. aut.] przekształceń i procesów prywatyzacyjnych dla prawidłowego funkcjonowania gospodarki narodowej w warunkach transparentności i skuteczności zarządzania spółkami. Tamże.

balizacji) destabilizują społecznie w istotny sposób państwo — doprowadzając do zubożenia i biedy oraz wykluczenia społecznego miliony ludzi w Polsce. A odstępstwo od reguł międzynarodowych w tym względzie jest zagrożone konsekwencjami — jak miało to miejsce chociażby w wypadku Węgier⁷⁵.

1.4. Ogólna charakterystyka wybranych czynników wpływających na trwałość państwa

1.4.1. Morale i dziedzictwo kulturowe

Morale i dziedzictwo kulturowe narodu składa się z dwóch ściśle ze sobą powiązanych czynników: morale narodowego oraz dziedzictwa kulturowego. Morale narodowe można definiować jako duch bojowy narodu i gotowość do przedkładania interesów ogólnych nad osobiste, zdolność do znoszenia trudów i niebezpieczeństw oraz pokonywania ich z wielkim poświęceniem zdrowia, życia i dóbr osobistych. Morale wiąże się z patriotyzmem, czyli miłością ojczyzny (własnego narodu) i gotowością do ofiar dla niej, przy jednoczesnym poszanowaniu praw innych narodów i szacunku dla nich. Dziedzictwo kulturowe narodu zaś zwiera elementy historycznego dorobku materialnego i duchowego narodu, historycznie uwarunkowany poziom jego rozwoju umysłowego, moralnego i materialnego.

Podczas wizyty w Polsce w 1983 r. Jan Paweł II, na spotkaniu z młodzieżą, podniósł problem dziedzictwa, spośród doczesnych wartości, do rangi najwyższej. Wielkim dziedzictwem Polaków — jak mówił — jest właśnie Polska. Słowa papieża brzmiały znacząco: „Nie można być prawdziwie wolnym bez rzetelnego i głębokiego stosunku do wartości. Nie pragniemy takiej Polski, która by nas nic nie kosztowała”. Szczególna jest wypowiedź papieża w siedzibie UNESCO w 1980 r.: „Jestem synem narodu, który przetrwał

---

⁷⁵ „W styczniu Komisja Europejska wszczęła przeciwko Węgrom (...) postępowanie o naruszenie prawa unijnego: w sprawie ograniczenia niezależności banku centralnego(...)”, Węgry znów pod ostrzałem Unii. Komisja Europejska skierowała przeciw nim sprawę do Trybunału UE, <<http://wpolityce.pl/wydarzenia/27374-wegry-znow-pod-ostrzalem-unii-komisja-europejska-skierowala-przeciw-nim-sprawe-do-trybunalu-ue>>, dostęp: 25 kwietnia 2012 r. oraz „W sprawie możliwego ograniczenia niezależności Narodowego Banku Węgier zaprotestowały już Europejski Bank Centralny oraz Komisja Europejska. Nieco ponad tydzień temu Komisja w formie protestu zawiesiła razem z Międzynarodowym Funduszem Walutowym rozmowy w sprawie nowej pożyczki dla Węgier (chodzi o około 15–20 mld euro)”. L. Baj, *Orbán krępuje niewygodny bank centralny Węgier*, <http://pieniadze.gazeta.pl/Gospodarka/1,122003,10869470,Orb%C3%A1n_krepuje_niewygodny_bank_centralny_Wegier.html>, dostęp: 24 grudnia 2011 r.

najstraszliwsze doświadczenia dziejów, którego wielokrotnie sąsiedzi skazywali na śmierć — a on pozostał przy życiu i pozostał sobą. Zachował własną tożsamość i, pośród rozbiorów i okupacji, własną suwerenność jako Naród — nie w oparciu o jakiekolwiek środki fizycznej potęgi, tylko w oparciu o własną kulturę, która okazała się w tym wypadku potęgą większą od tamtych potęg⁷⁶.

Morale i dziedzictwo narodowe nie stanowią wartości zastanej w danej chwili, lecz są rezultatem historycznego rozwoju narodu, co podkreślał R. Dmowski w słowach: „Wartości narodu nie mierzy się wyłącznie jego stanem w danej chwili, w danym, jednym pokoleniu (...) naród trzeba brać jako całość, w ciągu całych jego dziejów — to dopiero może dać istotne pojęcie o jego wartości”⁷⁷.

W ciągu dziejów Polacy często byli krytycznie oceniani zarówno przez cudzoziemców, jak i rodaków. Były to oceny mocne i bolesne, ale towarzyszyły im też i pozytywne opinie. Jedną z najbardziej charakterystycznych i jakże aktualnych, jest wypowiedź Cypriana Kamila Norwida, który pisał: „Umieemy się tylko kłócić albo kochać, ale nie umiemy się różnić pięknie i mocno”⁷⁸. Podobnie brzmiącą uwagę można było usłyszeć z ust Zbigniewa Brzezińskiego w jednym z wywiadów telewizyjnych, latem 2001 r. Ten wybitny polityk amerykański dał wyraźnie do zrozumienia, że jedną z przyczyn słabości polskich reform stanowi zbyt kurczowe trzymanie się rozliczeń przy jednoczesnym pozbawianiu się szansy na istnienie różnic w narodzie będącym przecież wspólnotą różnych ludzi i grup społecznych, które chcą żyć w tym samym kraju i realizować wspólne cele narodowe.

Zagadnienia morale i dziedzictwa kulturowego narodu polskiego znalazły swoje godne miejsce w zapisach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., która w Preambule powołuje się na dorobek przodków, ich pracę i walkę o niepodległość, kulturę zakorzenioną w dziedzictwie chrześcijańskim i ogólnoludzkich wartościach, na tysiącletni dorobek, więzy wspólnoty, a także na wszystkie gorzkie doświadczenia Narodu, by w swoich artykułach gwarantować poszanowanie wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela. Rzeczą znaną jest jednak fakt, iż żadne gwarancje prawne bez właściwej temu świadomości społecznej i systemu organizacji społeczeństwa i państwa nie będą mogły być realizowane w należyty sposób.

⁷⁶ Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne* 1980, Warszawa 1984, s. 456.

⁷⁷ R. Dmowski, *Polityka polska i odbudowanie państwa*, Warszawa 1988, t.1, s. 58.

⁷⁸ C.K. Norwid, *Myśli o Polsce i Polakach* (wybór Marian Dobrosielski), Białystok 1985.

Wydarzenia w Polsce potwierdzają wysoki stan morale, a także zakorzenione głęboko poszanowania dla dziedzictwa kulturowego narodu. Polacy z całą determinacją upomnieli się o swoje prawa do samostanowienia pod hasłem zrywu solidarnościowego, tworząc podwaliny III RP, a gdy tragiczne powodzie (w 1997, 1998, 2001 i 2010 r.) dotknęły losów tysięcy ludzi, wspólnym wysiłkiem wsparli powodzian, udzielając pomocny ratowniczej, humanitarnej i finansowej.

W dobie gwałtownej globalizacji na czoło wysuwa się handel, inwestycje i rozwój, powiązania finansowe oraz technologiczne i inne dziedziny życia nowoczesnego państwa. Niestety, pojawia się też wiele niebezpieczeństw oscylujących wokół źle pojmowanej i niczym nieokiełznanej wolności w gospodarce, mediach, a także zanegowania wartości ludzkich ukształtowanych na przestrzeni dziejów. Kult pieniądza, szybkiego zysku, nieograniczonej wolności w ogóle, staje w sprzeczności z takimi wartościami jak: spójność społeczna i bezpieczeństwo socjalne, patriotyzm, etyka zawodowa i inne.

Rzeczy te zdecydowanie ocenia Włodzimierz W. Bojarski dostrzegając szereg zagrożeń w dobie transformacji polskiej, a m.in.: „Zanik zmysłu państwowego i pojmowania państwa jako najwyższego dobra wspólnego. Brak szerszego zaangażowania się obywatelskiego i patriotycznego, a narastanie prywaty i partykularyzmów; uleganie (...) fałszywej ideologii liberalno-masońskiej i naciskom populistycznym, rozszerzającym nadmiernie prawa i wolności obywatelskie (przy braku ich skutecznego zabezpieczenia), bez mówienia o obowiązkach i powinnościach w stosunku do rodziny, społeczeństwa i państwa”⁷⁹.

Patriotyzm współczesny, jak stwierdza Jerzy Kunikowski, „zawiera w sobie wszystkie postępowe wartości tradycyjnego patriotyzmu polskiego: gotowość do poświęceń dla dobra ojczyzny, przywiązanie do rejonu zamieszkania, kultury narodu, dumę z jego bohaterskiej przeszłości oraz olbrzymią zdolność mobilizacji w chwilach zagrożeń (...) świadomość patriotyczno-obronna, pisze dalej autor, nie podlega prawidłowości dziedziczenia, lecz musi być systematycznie kształtowana”⁸⁰.

Wyrósł on na tradycyjnych hasłach bezpieczeństwa związanych z suwerennością państwa i wolnością narodu od obcego jarzma i dominacji. Współczesnie jednak powszechnie deklarowany wzrost poziomu bezpieczeństwa Polski

⁷⁹ W.W. Bojarski, *Więcej Polski*, Warszawa 1994, s. 314.

⁸⁰ J. Kunikowski, *Przygotowanie obronne społeczeństwa polskiego w perspektywie integracji europejskiej* [za:] J. Kunikowski, *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Warszawa 2001, s. 297.